

RECENSIONER

Anders Åman: *Sigurd Curman. Riksantikvarie – ett porträtt*. Svenska lärde. Kungl. Vitterhets Historie- och Antikvitets Akademien i samverkan med Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2008. 286 s., ill. ISBN 978-91-7353-220-4.

Biografier över föregångsmän eller -kvinnor inom museisektor och kulturminnesvård är inte alltför vanliga. Kort tid innan Anders Åman, professor i konstvetenskap i Umeå och senare i Uppsala, sommaren 2008 avled, kom hans bok *Sigurd Curman. Riksantikvarie – ett porträtt*.

Passar Sigurd Curman (1879–1966) verkligen in i en serie med den titeln, frågar sig författaren. Skrev han tillräckligt många lärda verk? Och var han inte alldeles för utåtriktad för att passa bland de lärde? Svaret kommer omgående. Curman stod under 23 år i spetsen för tre lärda institutioner: Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museum och Vitterhetsakademien, som alla ville framstå som just lärda. Viktigare för Curman var att institutionernas verksamhet utvecklades och anpassades till nya villkor, moderniserades.

Curmans insatser har tidigare behandlats i olika sammanhang och av olika författare. Vad Åman syftar till med denna bok är att teckna ett så levande porträtt som möjligt, som ställer Curmans offentliga verksamheter i fokus men som också ger en viss bekantskap med hans person och hans privata liv. Samtidigt blir boken något av en historik över kulturminnesvårdens framväxt under 1900-talets första del.

Sigurd Curman föddes med ett stort kulturellt kapital. Fadern, Carl, var professor i plastisk anatomi vid Konstakademien, docent i balneologi och klimatologi vid Karolinska institutet, känd badläkare, skapare av bl.a. Sturebadet i Stockholm. Modern, Calla, var dotter till C. F. Lundström, en av bröderna Lundström vid Jönköpings Tändsticksfabrik, och en av tidens stora entreprenörer. Från morfadern kom pengar in i familjen. På sin ålders höst donerade han en stor del av sin förmögenhet till vetenskapliga och filantropiska ända-

mål. I hemmet vid Floragatan, liksom i sommarvillan i Lysekil med sin nordiska framtoning, samlades tidens intellektuella och konstnärliga kretsar.

Efter studier vid olika Stockholmsskolor fortsatte den unge Sigurd sin lärdomsbana i Uppsala och blev småningom filosofie kandidat med den för vår tid märkliga ämneskombinationen matematik, fysik, kemi, romanska språk samt estetik med litteratur- och konsthistoria. Fysik var ett av hans stora intressen och han hade länge planer på att utbilda sig till elektroingenjör.

Men istället blev han 1901 antagen som elev vid Kungl. Tekniska högskolan i Stockholm och utbildade sig till arkitekt, inspirerad av Isak Gustaf Clason, vän i familjen och sekelskiftets ledande arkitekt. Clason inspirerade också till den stora resan genom Väst-europa och banade väg för unge Curman till restaureringsuppgifter och senare överintendentsämbete och Konstakademien.

Sommaren 1903 gifte sig den 24-årige Sigurd med Signhild Gödecke, dotter till publicisten och folkhögskolemannen P.A. Gödecke. Redan på bröllopsdagens kväll gav sig det unga paret ut på ”den stora resan”, som gick till den för bildningsresor ”gyllene triangeln” Tyskland, Frankrike och Italien.

Resvägen kan liknas vid ett trassligt nystan med studier av den tidens konsthistoriska ”måsten”: museer, bibliotek, byggnader. Långa uppehåll gjordes, bl.a. i Florens och i Rom, där arkeologen Christian Huelsen tillsammans med två italienska arkeologer ledde utgrävningarna av Forum Romanum. Där kunde Sigurd studera de modernast tänkbara metoderna för arkeologiska utgrävningar med höga krav på vetenskaplighet. Hela tiden gjorde han uppmätningar och ritningar medan Signhild förde dagbok.

En annan bekantskap under resan var Paul Clemen, konsthistorieprofessor i Bonn, som hade studerat den franska lagstiftningen vad gällde skydd av historiska monument. Sigurd följde under flera månader Clemen i hans arbete och han fick tillfälle att studera både hur man i vissa fall beskäftigt kunde avlägsna senare tillägg till medeltida monument eller i andra fall bevara dem.

I Mainz deltog Curman i en stor konferens för monumentvårdare där bl.a. utbildnings- och lagstiftningsfrågor behandlades. Här mötte han Georg Dehio, konsthistorieprofessor i Strassburg och initiativtagare till *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler*. "Handbuch" inspirerade Curman att så småningom starta projektet *Sveriges kyrkor*. "Här förstod han att han var på rätt väg", skriver Åman.

I Heidelberg hade restaureringsfrågan ställts på sin spets. Opinionsen kring renässanslottets restaurering hade just vänt till förmån för bevarande av Ottenheimsbau som ruin efter det att Friedrichsbau restaurerats till dess forna glans. "Konservieren, nicht restaurieren!" blev slagordet. Resan gav en grund för Curmans kommande verksamhet.

Åter i Sverige fortsatte Curman sina studier och disputerade 1912 på en avhandling om cistercienserordens kyrkoarkitektur. Några år dessförinnan fick han tillsammans med bl.a. Johnny Roosval uppdrag att arrangera en utställning av kyrklig konst i Strängnäs. Utställningen förlades till den nyrestaurerade domkyrkan, där Curman, som kontrollant för restaureringarna av de medeltida målningarna, arbetade tillsammans med den ansvarige Fredrik Lilljekvist. Curman hävdade principen att inte rekonstruera medan Lilljekvist gärna arbetade med rekonstruktioner. Resultatet blev en blandning. Här formulerades ett nytt ideal: de medeltida målningarna skulle bevaras autentiska, ornament fick kompletteras men figurscener skulle behållas intakta.

Utställningen initierade ett intresse för medeltida skulptur och målning och med den kan man säga att Sverige fick en medeltida konsthistoria. Några år senare, 1918, visades en liknande utställning i Uppsala som resultat av den snabbinventering av kyrkor som Curman startade när han insåg att arbetet i *Sveriges kyrkor* skulle ta en alltför lång tid att genomföra.

Sigurd Curman var delaktig i tre stora projekt alla påbörjade omkring 1910: *Gamla svenska städer*, *Svensk arkitektur* och *Sveriges kyrkor*. Särskilt i det senare var han den drivande kraften tillsammans med Johnny Roosval, drivet nästan som ett privat projekt. Först 1940 gick Vitterhetsakademien in som huvudman.

Curman kom i hög grad att arbeta med restaureringar av kyrkor. Ett antal kyrkor i Uppland och Dalarna kom att göra starkt intryck på samtiden. I Vika i Dalarna plockades skulpturer från katolsk tid fram, vilket tidigare skulle varit otänkbart. Kyrkorna blev mer historiska men samtidigt också mer moderna. Curman drog sig inte för att föra in moderna element där det behövdes.

Höjdpunkterna i hans restaureringar blev Vreta kloster och Varnhem, färdiga 1917 respektive 1923. Vreta var hans första större kyrkoupdrag, initierat av Clason. Grundliga förarbeten klarade byggnadshistorien och flyttade byggnadstiden fyrahundra år bakåt. Restaureringen karakteriserades i en presentation som en kompromiss "mellan vetenskaplig ärlighet, arkitektonisk skönhet och praktisk användbarhet".

Även ödekyrkor restaurerades, mest kända exempel är Balingsta i Uppland, där förfallet gått så långt att valven i stort sett rasat in. Den nygotiska kyrkan revs efter år av förfall medan i andra fall både den gamla och nya kyrkan kom att användas.

Parallellt med arkitektbanan och den akademiska karriären hade Curman en bana som ämbetsman, först i Överintendentsämbetet, från 1918 Byggnadsstyrelsen, samtidigt som han var lärare i arkitekturhistoria vid Konstakademien. 1913 blev han tillfrågad om han ville bli styresman för Nordiska museet, men tackade nej. Däremot sa han ja till att bli ledamot av kommittén för utredning av fornminnesvården och ge förslag till stödande av läns museerna. Samtidigt växte familjen, och kraven blev allt större. När Fornminnesutredningen 1922 blev klar fanns inga medel tillgängliga att förbättra saken, men den kom ändå att ha betydelse på lång sikt, särskilt de "föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet" som utfärdades under utredningens gång och som innefattade bestämmelser om byggnadsminnesmärken. "Jag känner att jag börjar bli arbetets träl, icke dess herre", skrev han 1922 i ett brev. Detta innan han 1923 tillträdde posten som riksantikvarie och så småningom chef för Historiska museet. Makt, kontroll och revir kan tolkas in i hans alla uppdrag men karakteristiskt för honom var, enligt Åman, begreppet "ansvarsglädje".

Först 1938 inrättades Riksantikvarieämbetet. Innan dess var både verksamhet och personal inordnade i Vitterhetsakademien, vars sekreterare också var riksantikvarie. Nu var det ämbetsverket som var det primära. Vid sidan av, men underställd riksantikvariern, fanns en museiorganisation, så småningom med en egen museidirektör. 1942 kom den starka fornminneslagen och den mindre starka byggnadsminneslagen. Curmans intresse omfattade i hög grad också den regionala organisationen med landsantikvarietjänster, som han föreslagit på 1920-talet. Landsantikvarierna var anställda av länets eller landskapets fornminnesförening samtidigt som de var riksantikvariens representanter, både museichefer och tjänstemän. Ute i landet fanns också riksantikvariens ombud, oavlönade företrädare för ämbetet, som skulle

rapportera om nya fynd, hot mot fornlämningar o.d.

Kritik riktades mot Curman för att vara alltför centralistisk. Motsättningar mellan centrala och regionala intressen var ingen ny fråga. Många resor företog han för att sätta sig in i regionala ärenden och synsätt och genom undersökningar och restaureringar fick många fornminnesplatser ny aktualitet. Omkring sig hade Curman en stab av kompetenta medarbetare och ute i landet i första hand landsantikvarierna. En stor fråga för Curman var skiljandet av Vitterhetsakademien och Historiska museet, vilket dock skedde först efter hans pensionering.

Historiska museets nya byggnad, invigd 1943, var i huvudsak Curmans verk. Ett historiskt museum ska ”i visst avseende byggas såsom ett modernt varuhus” men med ”en viss monumentalitet och en viss förnämlig stil”, sa han 1933, mitt under processen med förändringar av det förslag som arkitekterna Georg Scherman och Bengt Romare 1930 vann arkitekttävlingen med. Byggnaden stod klar först 1939. Kriget satte hinder i vägen för inredning och invigning. Under tiden visades utställningen ”Tiotusen år i Sverige”, också den Curmans verk, som mottogs med stor entusiasm. De som tillsammans med Curman kunde ta åt sig äran var främst de båda arkitekterna samt arkitekten Elias Svedberg och Johnny Roosval jämte ett antal entusiastiska medarbetare. Särskilt medeltidsavdelningen engagerade Curman. Hans gamla kollega från Strängnäsutställningen Carl R. af Ugglas trädde tillbaka för Curmans krav på modernitet och den medeltida konstens estetiska kvaliteter blev vägledande för uppställningen. Än idag bär Gotiska Hallen i stora drag utformningen från installationen i början av 1940-talet.

1946 gick Curman i pension efter 23 år som riksantikvarie. Två stora frågor kom att fylla mycket av hans tid, kraftverksbyggena i Norrland och det gamla projektet *Sveriges kyrkor*. Det första innebar förnyelse av det antikvariska och kulturhistoriska programmet medan det senare representerade kontinuitet och tradition. Det första exemplet var Nämforsen där Curman lyckades få Vattenfallsstyrelsen att bygga kraftverket längre upp och därmed rädda hällristningslandskapet. Kraftverksbyggena kom också att granskas på ett helt annat sätt än som varit fallet tidigare.

Åman berättar även om den personliga konflikten mellan arbete och familj som säkert bidrog till skilsmässan mellan Sigurd och Signhild, och hans giftermål med sin sekreterare, Elsa Broman, svägerska till Gunnar Hazeilius. Detta var en för tiden stor skandal som skakade det

intellektuella Stockholm under 1920-talets senare del.

Anders Åmans bok är oerhört rik på information om en tid när praktiskt taget hela vår kulturminnesvård byggdes upp och om en ytterst kraftfull persons insats i processen. Detta hindrar inte att många medarbetares insatser framhålls. För alla som intresserar sig för kulturminnesvårdens framväxt och inte minst för dagens studenter inom relevanta ämnen är boken en ovärderlig källa, faktaspäckad, lättläst och rikt illustrerad.

Hans Medelius, Stockholm

Kanon och kulturarv. Historia och samtid i Danmark och Sverige. Lars-Eric Jönsson, Anna Wallethe och Jes Wienberg (red.). Centrum för Danmarksstudier 19. Makadam, Göteborg/Stockholm 2008. 327 s., ill. ISBN 978-91-7061-050-9.

Vid två konferenser arrangerade av Centrum för Danmarksstudier 2006 och 2007 diskuterade svenska och danska forskare frågan *Kulturarv idag – varför och för vem?* Centrets övergripande intention är att uppmuntra till jämförelser mellan Sverige och Danmark och de båda konferenserna samlade forskare från flera vetenskapliga discipliner och kulturinstitutioner. I termer av kulturminnesforskning och minnesmärken, kultur och natur, kulturarv och kanon talade bl.a. arkeologer, historiker och etnologer om kulturarvsforskningen i de båda länderna. I antologin *Kanon och kulturarv. Historia och samtid i Danmark och Sverige* presenteras resultaten av dessa diskussioner i 18 olika artiklar, indelade i tre olika teman (*Minnen, Skolan, Politiken*). Antologin genomsyras av ett stort engagemang i kulturarvspolitiska frågor, vilket innebär att flera av författarna inte enbart agerar som forskare utan även aktivt argumenterar på en kulturpolitisk arena. Sålunda innehåller antologin flera artiklar där intressanta politiska slutsatser dras. Jag kommer här att redogöra för några av de artiklar som särskilt fångat mitt intresse.

I det inledande kapitlet beskriver och jämför antologins redaktörer, Lars-Eric Jönsson, Anna Wallethe och Jes Wienberg, de båda begreppen, deras historia och mångtydighet. Eftersom läsaren behöver förhålla sig till både en svensk och en dansk kontext har denna redogörelse en tacksam betydelse för den fortsatta förståelsen av de kulturpolitiska debatter inom vilka begreppen kanon och kulturarv har använts. Här framkommer parallella skillnader mellan begrepp och debatt